

*Росен Миланов**

„MILITIA SAECULI“ И „MILITIA CHRISTI“ В ДВЕТЕ ПИСМА НА ПАВЛИН ОТ НОЛА († 431) ДО КРИСПИНИАН

Rosen Milanov

“MILITIA SAECULI” AND “MILITIA CHRISTI” IN THE TWO LETTERS OF PAULINUS OF NOLA († 431) TO CRISPINIANUS

There are in the epistolary corpus of the great Latin Christian poet and writer of the 5th century Paulinus of Nola († 431) two letters to a soldier whose name is Crispinianus, which reveal the author's outlook on military service (*militia*). This paper discusses the language and style of those letters. It also seeks out the arguments against military service and examines the way they are constructed. According to Paulinus, *militia saeculi* is not compatible with a fulfilling Christian life.

The last section of the article examines the character, specifications and goals of the Christian alternative of military work: the work for Christ, also referred to as *militia – militia Christi*.

Keywords: *Latin literature; Christianity; military work; Christian life; asceticism.*

В епистоларния корпус на големия латински християнски поет и писател от V в. Павлин от Нола († 431) присъстват две писма до войник, на име Криспиниан, където са разкрити възгледите на автора за военната служба (*militia*). В настоящата статия се разглежда езикът и стилът на споменатите писма; търсят се доводите срещу военното служение в света и начинът, по който са защитени те. *Militia saeculi* според Павлин е несъвместима с пълноценния християнски живот. Последната част от статията разглежда характера, спецификите и плодовете на християнската алтернатива на военната служба – служението на Христос, което също е названо с думата *militia – militia Christi*.

Ключови думи: *латинска литература; християнство; военна служба; християнски живот; аскеза.*

Павлин от Нола, един от големите автори на латинската християнска древност, е роден в гр. Бурдигала (дн. Бордо) или неговите околности. Получил блестящо образование, той бързо достига високи държавни служби и дори е поставен за управител на провинция Кампания.

Между 384 и 389 г. Павлин приема християнско кръщение. Той и неговата съпруга Теразия решават да заживеят аскетически и след презвитерското ръкоположение на Павлин (25 декември 394 г. в гр. Барцинон¹) се заселват в имението си в Нола, което превръщат в манастир. Между 404 и 415 г. светецът е поставен за епископ на града. Вероятно Павлин се преселва от земния свят на 22 юни 431 г.

Павлин от Нола е считан от много изследователи за един от най-добрите западни християнски поети (обикновено поставян веднага след Пруденций – † сл. 405). Най-известни са именно неговите поеми, автентичността на 31 или 32 от които е потвърдена. С висока стойност са запазените писма на Павлин (Paulinus 1998 a, b, c) – 50 на брой и един фрагмент, а „неговата надрегио-

* **Росен Миланов** – доц. д-р, катедра „Класически и източни езици и култури“, Филологически факултет, Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, r.milanov@ts.uni-vt.bg.

¹ Барцинон – дн. Барселона.

нална кореспонденция“ придава на светеца „особено значение в развитието на ранната италийска аскеза и монашество“ (Jenal 1995a: 106).

Главната тема на писмата на Павлин от Нола е християнският аскетически живот. В стила на античната епистоларна традиция много от тези писма в отделни свои части преминават в трактати и дори в проповеди. Така е и с две писма до войник, на име Криспиниан, които в съвременните критични издания се поставят под номера 25 и 25*, поради факта че преди са били смятани за едно писмо. В тези писма, при опита си да подтикне Криспиниан към отказ от военната служба и към аскетически живот, Павлин излага своите възгледи за военната служба.

В България западните християнски автори от първите векове на християнството са слабо изследвани. През 2006 г. се появи превод на девет от писмата на Павлин от Нола с въводителна студия „Аскетическите възгледи на св. Павлин Ноленски според неговите писма“ от Р. Миланов (Павлин 2006: 7 – 94); откъси от тези писма бяха публикувани и в излязлата през 2021 г. „Антология по раннохристиянска литература“ (Антология 2021: 337–345). Освен това бе разгледано и едно от стихотворенията на писателя, посветено на свързания с българската история епископ на Ремезиана Никита († сл. 414) (Миланов 2016). В световен план най-големите изследвания на личността и творчеството на Павлин от Нола са на Дж. Лийнхард (Lienhard 1976) и няколко от края на XX в. и в 2000 г. – на D. Trout (Trout 1999), на германския преводач на писмата на Павлин М. Шкеб (Skeb 1997) и на К. Конибеър (Conybeare 2000). На двете писма до Криспиниан обаче не е обърнато достатъчно внимание дори и от тези изследователи² и въпросът за отношението на западния писател аскет към военната служба не е разглеждан подробно от езиковедска, литературоведска, историческа и теологична гледна точка.

Обектът на настоящото изследване е тесен и много конкретен: двете писма на Павлин от Нола към Криспиниан, в които се отразява най-ясно неговият възглед за военната служба. **Предметът** на изследването е отношението на писателя към военната служба, като се търси изясняване същността на военната служба в Античността и на възгледа на Павлин за съдържанието на пълноценния християнски живот и за алтернативата на военното служение. **Задачите**, които стоят пред настоящата статия, са: първо, разкриване на историческия и богословския контекст на разглежданите литературни текстове, както и оценка на езиковото и стилистичното им съдържание; второ, изясняване по пътя на филологическия и литературния анализ на понятието *militia saeculi* и неговите конотации; трето, същото изяснение на *militia Christi*; четвърто, съпоставка между двете антиномични лингвистични и смислови конструкции. Основните методи на изследването, произтичащи от формулираните задачи, са универсални – аналитичен, сравнителен и индуктивен, и са приложени в областта на езикознанието, литературознанието, историята и теологията. **Актуалността** на темата е обусловена както от необходимостта от изследване на латинската християнска литература след излизането на някои текстове в превод на български, така и от засяганите реалии (война, военна служба и тяхната алтернатива), които, за съжаление, са все така присъстващи константи и в света днес.

I. Език, литературна стойност, исторически и теологичен контекст на писмата до Криспиниан

В епистоларния корпус на Павлин от Нола присъстват писма до различни по ранг и служба в античното общество личности. Това прави сбирката от неговите писма интересна и важна от гледна точка на изследователите на древнохристиянската литература. Налице е подчертана разлика в стила между отделните писма, която се проявява ясно в техните надписи. Някои от надписите са официални и тогава обикновено става въпрос за писма до високопоставени фигури в християнската йерархия или обществото (игумен на манастир, епископ). Други надписи свидетелстват за приятелски характер на кореспонденцията, като например тези до друг известен християнски писател от древността – Сулпиций Север († ок. 420–425). В такъв случай се използва кратък над-

² В последните две от споменатите съвременни монографии името на адресата на писмата на Павлин – Криспиниан, се споменава само по два пъти (вж. Skeb 1997: 61, 244; Conybeare 2000: 157, 159).

пис, съдържащ името на адресата в дателен падеж: *Severo fratri...* – т.е. *До (на) брат Север...* (вж. Paulinus 1998b: 578)³

Първото от писмата на Павлин до Криспиниан не съдържа запазен надпис; второто има надпис, който може да се характеризира като срединен – т.е. едновременно официален заради сравнително голямата дистанция между кореспондентите, но не и като към високопоставена личност в древното общество: „Павлин поздравява своето превъзлюбено в нашия Господ Христос чедо Криспиниан“ (вж. Paulinus 1998b: 638)⁴. Езикът на писмата е съобразен с нивото на образование на адресата. Липсват тежки за разбиране мисли, като това е съпроводено и с използване на опростени в сравнение с някои други писма на писателя синтактични конструкции. В качеството на извори и доказателствен материал за авторските тези се използват единствено места от библейския текст, а не и от древни дохристиянски и християнски автори, както е в други писма и поеми на Павлин. От книгите на Свещеното писание най-употребявани в двете писма до Криспиниан са евангелията, посланията на ап. Яков и ап. Павел; от Стария завет се забелязват позовавания на поетичните и дидактични книги „Псалтир“, „Притчи Соломонови“, „Премъдрост на Иисус, син Сирахов“.

Писмата на Павлин до Криспиниан носят характера на увещание (*λόγος προτροπικός*) за започване на християнски аскетически живот, като второто писмо от литературна гледна точка притежава свойства и на *sermo* – проповед. Увещанието на писателя в първата си част – Писмо 25, е строго построено от **изобличаване недостатъците на едната реалия (военната служба) към обрисуване достоинства на другата (християнския аскетически живот)**. След това в първото си писмо до войника Павлин преминава към опровергаване на евентуални доводи за надежда за дълъг земен живот и за възможността да се води висок християнски живот в света. Първото писмо завършва с патетичен извод относно наградите на служението на Христос, чийто край „ще бъде не земното и временно, а вечното и небесно царство“ (Paulinus 1998b: 636)⁵.

Второто писмо на Павлин към войника Криспиниан е доминирано от темата за краткостта на земния живот и наслажденията в него, картинно представена с художествен преразказ на притчата за богаташа и бедния Лазар (Лук. 16:19–25). Подтикнат от липсата на промяна в позицията на адресата си, тук Павлин е по-смел и твърд в настояването си за изоставяне от негова страна изобщо на светския живот и започване на аскетически (вероятно монашески, а може би и отшелнически) начин на живот.

В първите десетилетия на V в. Западната Римска империя се управлява официално от християнски императори, след като християнството се е утвърдило за позволена религия (311 или 313 г.), а по-късно се е наложило и като официална религия (380 г.). Това обаче не променя отношението на повечето християнски автори, изхождащи от монашески среди, към службата във войската от онова време. В този контекст стои обръщането на много знаменити светци, които напускат военната си служба, за да се посветят на служение на християнския Бог: Мартин от Турон († 397), Виктриций от Руен († ок. 407), Винценций от Лерин († сл. 434) и др. Прави впечатление, че изходна точка за разсъжденията на древнохристиянските аскетически писатели е отделната личност, от ползата за която се налага изборът на най-доброто за вечната участ на човека.

Изцяло в описания контекст стоят произведенията на Павлин от Нола. Самият живот на светеца обуславя **негативното му отношение към т.нар. светски занимания, още повече към военната служба**. За обръщането си към християнството и приемането на кръщение Павлин е повлиян от примера на св. Мартин от Турон, който сам оставя военната си служба и този епизод от живота му става емблематичен за него. Писмо 18 на Павлин (Paulinus 1998a: 408–428) възхвалява подвига на епископа на Руен Виктриций, който под страх от смъртно наказание, след претърпяване дори на физическо мъчение, напуска своята военна служба. Темата, която обединява всички писма от корпуса на Павлин, е именно **отричането от света и светския начин на живот и посвещаването на християнска аскеза**, разбираана като свързан с огромни духовни усилия подвиг.

³ Ер. 24.

⁴ Ер. 25*.

⁵ Ер. 25,8.

Съответно адресатите на писмата най-често водят монашески или дори отшелнически начин на живот (вж. Jenal 1995a: 106–110). Темата за християнската аскеза в духовна, а нерядко и физическа отдалеченост от света е застъпена от първото писмо (според настоящата подредба в епистоларната сбирка), до Сулпиций Север (Paulinus 1998a: 118–136), чак до последното, петдесет и първо по номер – до автора на трактата *De contemptu mundi* („Презрението към света“) Евхерий от Лугдун († ок. 450) и неговата спътница в живота Гала (Paulinus 1998c: 1076–1080).

II. „Militia saeculi“ като несъвместима с пълноценния християнски живот

В двете писма на Павлин от Нола до Криспиниан са налице присъстващите в почти цялата древна християнска литература антитези. Водеща антитеза в повечето християнски произведения е тази между духовното и светското. В писмата до Криспиниан и повечето от вторичните антитези могат да бъдат сведени именно към нея. Антитезата „свят – Бог“ отвежда и до противопоставянето „враг – приятел“. Писателят аскет съветва войника: „И така, недей повече да обичаш този свят и неговата военна служба. Защото според мисълта на Писанието враг на Бог е всеки, който е приятел на света (вж. Як. 4:4)“ (Paulinus 1998b: 628)⁶. Военната служба на „цезара“ през „този век“ лишава от „Христос“ и осигурява място в „геената“ (Paulinus 1998b: 626)⁷.

Противопоставянето на Бог и свят (у латинските християнски автори по-често *saeculum*, отколкото *mundus*) намира своята подкрепа в библейския Нов завет, особено в писанията на апостол Йоан: „Не обичайте света, нито това, което е в света. Ако някой обича света, Божията любов не е у него“ (1 Йоан. 2:15). Съответно „първоначалното християнство живее в дистанция от този свят“ (Карп 1957: 498); това важи и за християнството по-нататък. В първото писмо до Криспиниан често използван е глаголт *converto* ‘обръщам се’ в различните му форми за обозначаване преминаването от *militia saeculi* – светската военна служба, към християнски аскетически живот, като така се откроява още по-силно противопоставянето на едното и другото понятие (вж. Paulinus 1998b: 630–632)⁸.

В светогледа на Павлин от Нола, а и в този на мнозина писатели монаси и аскети, е налице желание и призив за война с враждебната заобикаляща действителност. Тя започва с физическо отдалечаване от нея „в търсене на душевна хармония“ (Бояджиев 1996: 64), като „реакция срещу рушащата се“ вследствие на пороци и несправедливост „цивилизация на големия град“ (Бояджиев 1996: 64). Именно това в произведенията на християнството от V в. съставлява „голямата антитеза между Пустинята и Града“ (Leyser 2000: 12), намираща се със сигурност във връзка и с влиянието на християнския Изток и мостовите между източното и западното християнство (вж. Бояджиев 2011: 76–77). Във второто писмо до Криспиниан е даден израз на авторовото мнение за това, кое е „най-добро“ за неговия адресат и за човека изобщо: „отричайки се от този свят, всичкия му блясък и съблазните на неговата суета, да избягаме „от идващия гняв“ (1 Сол. 1:10) и да потърсим убежище при единственото спасение на човешкия род – Исус Христос, Сина Божи, нашия Господ и Бог“ (Paulinus 1998b: 638)⁹. Това отричане (*renuntiatio*) представлява всъщност умиране (смърт) за света и има своя духовен образец в Христовия кръст, след който идва възкресение (вж. Skeb 1997: 244).

Противопоставянето на духовното и светското според християнското разбиране има не само земно измерение. Обширно място във второто от двете писма до Криспиниан заема подробното

⁶ *Noli ergo diutius diligere hunc mundum neque militiam eius, quia secundum scripturae auctoritatem inimicus Dei est quicumque amicus est saeculi...* Ep. 25,3.

⁷ Ep. 25,1.

⁸ Ep. 25,5. За понятието *conversio* ‘обръщане’ и неговото значение първоначално на „обръщане към християнската вяра“, а по-късно на „обръщане към монашески или отшелнически живот“ и за словоупотребата у Павлин от Нола вж. по-подробно Skeb 1997: 60 – 65.

⁹ ... *renuntiantes huic saeculo et omnibus pompis et inlecebris vanitatis eius fugiamus ab ira ventura et confugiamus ad unicam generis humani salutem, Iesum Christum, Dei filium, Dominum et Deum nostrum...* Ep. 25*,1.

разглеждане на Христовата притча за богаташа и бедния Лазар. Налице са антитези, отнасящи се до състоянието на хората след края на земния им живот. Така например „за изпиталите мъка (*tribulatio*) в този век там се приготвя утеха (*refectio*)“ (Paulinus 1998b: 642)¹⁰. Може да се направи паралел с първото писмо до Криспиниан, където също е налице подобна антитеза: „Ако в този век за Него сме воювали, тогава ще заслужим при Него да преминем. А ако повече сме обичали този век и сме предпочели да воюваме по-скоро за цезара, отколкото за Христос, след това не ще бъдем пренесени при Христос, а в геената, където се променя състоянието на „владетелите на този свят“ (Еф. 6:12)“ (Paulinus 1998b: 626)¹¹.

Главната причина за отрицателното отношение на Павлин към военната служба са **началата, от които се ръководи животът в света**. На първо място, военната служба поставя изпълняващия я в трудна позиция за водене на висок, а дори и на пълноценен християнски живот. Според християнското, а особено според аскетическото разбиране, това означава заплитане в земни грижи, които не са полезни за духовния живот, а дори го възпрепятстват.

При военната служба човек обикновено е **обвързан и с много и различни страсти** (в християнския смисъл на пороци). Това отдалечава човека от Бог, а в християнския светоглед нищо друго не трябва да се поставя пред любовта към Бог: „не трябва да предпочитаме пред Бог нито обичта¹², нито родината, нито почестите, нито богатството, защото така е написано: „Преходен е образът на този свят“ (1 Кор. 7:31)“ (Paulinus 1998b: 626)¹³. За Павлин службата във войската на един християнин сама по себе си е почти тъждествена на отдаване на тези страсти. При това отдаване пък не може да намери подobaщото си място любовта към Бог, Който според християнското разбиране трябва да се обича „с цялото сърце, с цялата душа и с целия разум“ (Мат. 22:37).

Павлин е притесняван и от почти неминуемата **свързаност на военната служба с убийство**. Със средствата на художественото слово той картинно представя това, говорейки, че войникът е „служител на смъртта“ (*mortis minister*), получавайки заплатата си за проливането на кръв: „И воюващият с меч е служител на смъртта, който получава заплатата за военната си служба по причина на това, че пролива своята или чуждата кръв“ (Paulinus 1998b: 628)¹⁴.

Павлин безспорно отчита и **различните престъпления**, които могат да се извършват от човек на военна служба и които са били често явление още в древността, а и по-късно в световната история – например насилието (вж. Paulinus 1998b: 630–632)¹⁵.

За Павлин от Нола още един аргумент срещу военната служба е и **краткотрайността на земния живот** (вж. Paulinus 1998b: 632)¹⁶. Изхождайки от вярата в съществуването на вечен живот, светецът аскет смята за напразно упованието за дълъг живот – човек не може да предвиди времето на своя край и е възможно да умре неочаквано (Paulinus 1998b: 630)¹⁷. За Павлин това означава съд, който при това положение на неподготвеност се покрива с подлагане на библейския Божи „гняв“ (*ira*) (Сир. 5:9) (Paulinus 1998b: 630)¹⁸.

¹⁰ ... *quibus in hoc saeculo tribulatio fuerit, ibi refectio praeparetur...* Ep. 25*,2.

¹¹ *Si tamen in hoc saeculo ipsi militaverimus, tunc ad ipsum transire merebimur. Quod si magis dilexerimus hoc saeculum et maluerimus Caesari militare quam Christo, postea non ad Christum sed ad gehennam transferemur, ubi principum huius mundi vertitur causa.* Ep. 25,1.

¹² Лат. *affectum* – очевидно към близки хора.

¹³ *Ideo nec affectum nec patriam nec honores nec divitias Deo praeferre debemus, quia sic scriptum est: „praeterit huius mundi figura“.* Ep. 25,2.

¹⁴ *Et qui militat gladio mortis est minister, qui quando suum aut alienum sanguinem fundit, hinc recipit fructum stipendiorum.* Ep. 25,3.

¹⁵ Ep. 25,5.

¹⁶ Ep. 25,6.

¹⁷ Ep. 25,5.

¹⁸ Ep. 25,5.

III. *Militia Christi* – християнската алтернатива на военната служба

Според Павлин от Нола, както стана ясно, военната служба обременява човека, като насочва усилията му в неправилна посока и така се явява пречка за пълноценното водене на християнски живот. Павлин не си задава въпроса какво ще стане с империята, кой ще защитава нейните граници и т.н. На пръв поглед се създава колизия между ползата за империята и ползата за отделната личност. За приелите християнската вяра обаче „важи правото и изключението в конфликтните случаи да се покоряват повече на Бог, отколкото на хората“ (Кагпп 1957: 497–498). Павлин разсъждава, така да се каже, в аскетическа перспектива, от гледна точка на отделната личност, която според него е призвана към вечен и небесен живот дори още тук, на земята, а не към проливане на кръв и занимания с временното – това се отнася дори към една наглед християнска империя като късния Рим (вж. Paulinus 1998b: 628)¹⁹. От аскетическата перспектива се открива възможност за друг вид „военна служба“ и дори необходимост от нея.

Характерно за християнските автори през всички векове е изпълването на древни форми с ново съдържание и това се случва не само в изкуството, но и в литературата. Павлин от Нола използва обширно този похват²⁰. В първото си писмо до Криспиниан той предлага друго, **алтернативно „насилие“** – свързаното с библейския текст от Мат. 11:12 насилие (усилие) за грабване на небесното царство: „Такова насилие е угодно на Бог; то никого не плаши и не се извършва с вреда за никого. Към тази плячка насочи своите ръце; тя няма престъпление и донася спасение“ (Paulinus 1998b: 632)²¹.

В първото от двете увещания на епископа на Нола към Криспиниан **служението на християнина на Христос** се оприличава на военното служение, т.е. необходима е замяна на едното служение с другото. Разликата между тях е както в **наградите, които се получават**, така и в **начина на тяхното изпълнение**: „И така, нека следваме Този и да воюваме за Този, за Когото въоръженият войник никога не сваля оръжието! И Той щедро дарява на воюващите за Него славата на вечния живот, честта на небесното царство, богатството на Своето наследство и неизменната съпричастност в Божественото познание“ (Paulinus 1998b: 630)²². Към подканата си за духовна „военна служба“ във второто писмо до Криспиниан Павлин проявява, освен любов, и известен укор с цел промяна у войника (вж. Paulinus 1998b: 638)²³.

Пред Криспиниан Павлин рисува две възможности – той трябва или да води война в този материален свят, или да се сражава духовно. Служението на Христос – *militia Christi*, е в собствения смисъл на думата алтернатива на военното служение. Следваща, трета възможност за живота на адресата писателят не предвижда. За Павлин християнската аскеза е „истинният път“ (*via vera*) (Paulinus 1998b: 626)²⁴. Той се опитва да насочи Криспиниан към аскеза, представяйки живота на човека като Божи дар, който трябва да бъде отдаден в служение на далия го Бог: „Понеже няма нищо, благословено чедо, което да може или трябва да се предпочита пред Този, Който е истинският Господар, истинският Баща и вечният Пълководец. Или на кого е по-правилно да посветим живота си, освен на Онзи, от Когото сме го получили и за Когото трябва чак до края да го запазим, защото чрез Неговото благоденствие ние живеем“ (Paulinus 1998b: 626)²⁵. Това посвещаване

¹⁹ Ep. 25,3.

²⁰ Например цялото писмо 16 (до Йовий) (Paulinus 1998a: 372–396) представя християнското красноречие и философия като „*usus iustus*“ на езическата реторика и философия“ (Skeb 1997: 149).

²¹ *Talis violentia Deo grata est, quae neminem concutit, nullius damno committitur. In hanc rapinam manus tuas verte, quae crimen non habet et confert salutem.* Ep. 25,5.

²² *Hunc igitur sequamur, huic militemus, cui cinctus numquam discingitur miles, qui militantibus sibi gloriam vitae aeternae, honorem regni caelestis et divitias hereditatis suae et divinae cognitionis consortium perenne largitur.* Ep. 25,4.

²³ Ep. 25*,1.

²⁴ Ep. 25,1.

²⁵ *Nihil enim est, benedictae filii, quod possit praeferrri aut debeat ei, qui est verus dominus et verus pater et imperator aeternus. Aut cui rectius vitam impendamus quam illi, a quo eam accepimus et cui eam usque in finem servare debemus, quia ipsius beneficio vivimus?* Ep. 25,1.

на Христос е вид „проникване на вътрешното аз“ (Conybeare 2000: 159) с Него, т.е. отдаване на делата, думите, мислите, чувствата и желанията на Христос. Това е и вътрешната същност на изискваната от Павлин *militia Christi*.

Павлин предвижда възможно оправдание за отказ от незабавно започване на аскетически живот и с оглед на това съветва Криспиниан да не се уповава на евентуален дълъг живот, в който може би ще има място и за аскеза, но първо ще се премине през брак и създаване на деца (вж. Paulinus 1998b: 630)²⁶. Може да се предполага, че Павлин призовава Криспиниан към **аскетически живот** от типа например на монашеството на остров Лерин, без да уточнява вида на този живот – манастирски (ценобитиен) или отшелнически (еремитски); този препоръчван аскетически живот с голяма вероятност се различава например от по-строго рамкираното монашество в манастирите на Йоан Касиан († 435) (вж. Leyser 2000: 34–35). За Павлин явно важна е не формата на аскетическия живот, а по-скоро неговото съдържание и антиномичността му със светския живот и в частност, с военната служба.

Християнската религия притежава висши ценности и проповядва висши стремежи. От християните се изисква да отхвърлят „пороците на нашата страст към наслаждения“ (Paulinus 1998b: 638)²⁷. В аскетическото светоусещане на Павлин от Нола и усилията за тукашния живот, за преходното трябва да бъдат сведени до минимум. Той нарича грижите за временното „колкото безполезни, толкова и мъчителни“ (Paulinus 1998b: 632)²⁸. **Висшата цел**, в името на която се отхвърлят земните страсти и грижи, е благодарение на своя Спасител **християните да станат „сходни“ с Неговия образ** (Рим. 8:29; срв. 1 Кор. 15:49) и **причастници на славата Му**“ (Paulinus 1998b: 638)²⁹.

Заклучение

В двете писма до Криспиниан чрез средствата на увещателната реч (*λόγος προτροπικός*) и проповедта (*sermo*), в които се превъплъщава епистоларната проза, Павлин от Нола изгражда два образа: на *militia saeculi* (светската военна служба) и *militia Christi* (служението на Христос). Използвайки силата на антитезите, древният автор преминава от изобличаване недостатъците на военната служба към изтъкване предимствата на служението на Христос.

Павлин вижда духовния и светския живот като противоположни и затова съветва Криспиниан да се откаже от военната служба и да води християнски живот в неговата най-пълна форма, като във второто писмо словото му придобива по-голяма острота. **Противоположните начала на духовния и светския живот** са основната причина за отрицателното отношение на писателя аскет към военната служба. Наред с това обаче има и много други причини за негативизъм към *militia saeculi*: **убийството** като неминуем спътник на военната служба; **пороците**, на които човек може да се отдаде при нея; **насилието**, често свързано с нея. Всичко това се разполага на фона на **краткотрайността на земния живот** и **високото призвание**, което според християнския възглед има човекът като Божие творение.

С оглед на изброеното за Павлин най-доброто решение за Криспиниан е отказът от военната служба и започването на аскетически живот. Това според разбирането на светеца се явява друг вид военна служба – *militia Christi*, християнска алтернатива на светската. Този, за Когото се воюва в случая, е християнският Бог, а усилията са **духовни**, т.е. тази война е **духовна** – за спечелване на небесното царство. Предпоставка за нея са отхвърлянето на земните страсти, както и на грижите за земното, а нейната същност е **вътрешно преобразяване и уподобяване на Христос**.

²⁶ Ep. 25,5.

²⁷ ... *vitia voluptatum nostrarum*... Ep. 25*,1.

²⁸ ... *temporalium rerum tam spinosis quam inanibus curis*... Ep. 25,7.

²⁹ ... *imaginis suae conformes et gloriae participes*... Ep. 25*,1.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Антология 2021:** *Антология по раннохристиянска литература*. Превод от латински и старогръцки. София: Фондация „Комунитас“. // **Antologiya 2021:** *Antologiya po rannohristiyanska literatura*. Prevod ot latinski i starogratski. Sofia: Fondatsiya „Komunitas“.
- Бояджиев 1996:** Бояджиев, Р. *Ранно западноевропейско монашество*. София: Veritas et Pneuma Publishers Ltd. // **Boyadzhiev 1996:** Boyadzhiev, R. *Ranno zapadnoevropeysko monashestvo*. Sofia: Veritas et Pneuma Publishers Ltd.
- Бояджиев 2011:** Бояджиев, Р. *Късноантичното женско монашество в Рим и духовните му покровители на Апенините и в Източното Средиземноморие (381–431); Prosopographia feminarum Christianarum (saec. IV–VI)*. Pars I. София: Ах-Ба-Ка. // **Boyadzhiev 2011:** Boyadzhiev, R. *Kasnoantichното zhensko monashestvo v Rim i duhovnite mu pokroviteli na Apeninite i v Iztochnoto Sredizemnomorie (381 – 431); Prosopographia feminarum Christianarum (saec. IV–VI)*. Pars I. Sofia: Ah-Ba-Ka.
- Миланов 2016:** Миланов, Р. Литературният образ на св. Никита Ремезиански (според Поема XVII на св. Павлин Нолански). – В: *Societas classica*, т. VIII. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 153–167. // **Milanov 2016:** Milanov, R. *Literaturniyat obraz na sv. Nikita Remezianski (spored Poema XVII na sv. Pavlin Nolanski)*. – In: *Societas classica*, t. VIII. Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 153 – 167.
- Павлин 2006:** Павлин Ноленски, св. *Аскетически писма*. Превод от латински: Росен Миланов. Руенски манастир „Св. Йоан Рилски“, с Скрино: Сдружение „Гълъб“. // **Pavlin 2006:** Pavlin Nolenski, sv. *Asketicheski pisma*. Prevod ot latinski: Rosen Milanov. Ruenski manastir „Sv. Yoan Rilski“, s Skrino: Sdruzhenie „Galab“.
- Conybeare 2000:** Conybeare, C. *Paulinus Noster: Self and Symbols in the Letters of Paulinus of Nola*. Oxford: University Press.
- Jenal 1995a, b:** Jenal, G. *Italia ascetica atque monastica. Das Asketen- und Mönchtum in Italien von den Anfängen bis zur Zeit der Langobarden (ca. 150/250–604)*. Band I (a), II (b). Stuttgart: Hiersemann.
- Karpp 1957:** Karpp, H. Die Stellung der Alten Kirche zu Kriegsdienst und Krieg. – In: *Evangelische Theologie*, vol. 17 (1957), 496–515.
- Leyser 2000:** Leyser, C. *Authority and asceticism from Augustine to Gregory the Great*. Oxford: University Press.
- Lienhard 1977:** Lienhard, J. *Paulinus of Nola and Early Western Monasticism: With a Study of the Chronology of His Works and an Annotated Bibliography, 1879–1976*. Cologne, Bonn: Hanstein.
- Paulinus 1998a, b, c:** Paulinus, Pontius Meropius. *Epistulae (Paulinus von Nola. Briefe)*. Übers. und eingeleitet von Matthias Skeb. *Fontes Christiani (FC)*, vol. 25. Freiburg im Breisgau, Basel, Wien, Barcelona, Rom, New York: Herder. Bd. 1 (a), 2 (b), 3 (c).
- Skeb 1997:** Skeb, M. *Christo vivere. Studien zum literarischen Christusbild des Paulinus von Nola*. Bonn: Borengässer.
- Trout 1999:** Trout, D. *Paulinus of Nola – Life, Letters, and Poems*. Berkeley: University of California Press.